

Relacje z *akatolikami* w świetle KPK 1917 i dyscyplinarnych instrukcji Kongregacji Świętego Oficjum

aneks 4: kontekst dyscypli- narny

I SYNTEZA

¹ Najstarsze z nich zgromadzone zostały w średniowieczu w zbiorach: *Decretum Gratiani* (ok. 1140), *Liber Extra* Grzegorza IX (1234), *Liber sextus* Bonifacego VIII (1298), *Clementinae* Klemensa V (1317), *Extravagantes Joannis XXII* (1322) i *Extravagantes communes* (1499-1502).

W okresie Soboru Watykańskiego II wyrazem porządku prawnego w Kościele był *Kodeks Prawa Kanonicznego* wydany w 1917 r. i zbierający dotychczasowe przepisy o niekiedy wielowiekowej historii¹ – wraz z precyzującymi dokumentami Kongregacji rzymskich.

Prawodawstwo to obejmowało m.in. szereg definicji i norm warunkujących relacje z *akatolikami*, w tym z chrześcijanami wyznających niekatolickich. Status tych ostatnich został opisany generalnie poprzez domniemanie popełnienia przestępstwa schizmy lub herezji (D 2.12), dlatego tam, gdzie o nich mowa, na ogół określa się ich krótko jako schizmatyków lub heretyków, choć dopuszcza się, że są wśród nich „błądzący w dobrej woli” (D 2.1).

W świetle generalnego zakazu udzielania Sakramentów „heretykom i schizmatykom” chrześcijanie-niekatolicy mogli otrzymać Sakramenty od Kościoła dopiero po „wyrzeczeniu się błędów” (D 2.1), czyli po odpowiednim pojednaniu z Kościołem (por. D 1). W okolicznościach zagrożenia śmiercią dopuszczano, że – przynajmniej w przypadku „schizmatyków” – wymagane wyrzeczenie się błędów może mieć charakter domyślny (D 4.1).

Dzieci rodziców niekatolickich pozwalano chrzczyć albo w przypadku zagrożenia śmiercią (wówczas nawet wbrew woli rodziców), albo gdy zapewnione było ich wychowanie katolickie (D 2.2; D 4.3).

Małżeństwo mieszane traktowano jako potencjalne zagrożenie dla wiary strony katolickiej oraz potomstwa, dlatego było ono wykluczone co do zasady (D 2.4); księżom polecano zniechęcać do niego (D 2.8), a w przypadku gdy te przestrogi nie działały, wymagano od nupturientów uzyskania dyspensy, a zgodę na ślub uzależniano od wiarygodnego zapewnienia strony niekatolickiej co do bezpieczeństwa wiary strony katolickiej i co do katolickiego wychowania potomstwa (D 2.5), zobowiązując stronę katolicką do roztropnego starania o nawrócenie małżonka (D 2.6); wykluczano lub sprowadzano do minimum zarówno zapowiedzi (D 2.3), jak i obrzędy ślubne wykraczające poza udzielenie konsensu małżeńskiego (ślub miał się zawsze odbywać bez Mszy świętej) (D 2.9), zaś małżonkom nie wolno było odbywać drugiej ceremonii liturgicznej wobec duchownego niekatolickiego (D 2.7).

Odmowa pogrzebu kościelnego dotyczyła „notorycznych członków sekty heretyckiej lub schizmatycznej” – o ile przed śmiercią nie dali oznak pokuty (D 2.10) – co jednak nie musiało automatycznie wykluczać pozbawionej cech oficjalnych i liturgicznych modlitwy kapłana nad zwłokami lub przy grobie (D 4.2).

Jako niedozwolony uznawano każdy przypadek uczestnictwa katolika w nabożeństwach niekatolickich (D 2.11; D 5.2) – chociaż pod pewnymi warunkami można było „tolerować” samą bierną obecność katolika np. na takich pogrzebach czy ślubach, zwłaszcza gdy wynikało to z funkcji publicznej (D 2.11). Łamiący ten zakaz ściągał na siebie automatycznie podejrzenie o herezję (D 2.15). Odbywanie się nabożeństw niekatolickich (choćby tylko dla niekatolików) w kościołach katolickich uznawano za niedopuszczalne (D 3.1), a dające się jedynie tolerować pod przymusem (D 3.2). Nie kolidowało to natomiast – co sprecyzowano w etapie pewnego otwarcia na ruch ekumeniczny – z możliwością, w pewnych warunkach, wspólnego odmawiania Modlitwy Pańskiej przez katolików i niekatolików na wspólnych zebraniach (D 6.7).

Zebrania i dysputy katolików z niekatolikami były zakazane poza tymi, na które było zezwolenie władzy kościelnej, zasadniczo Sto-

licy Apostolskiej (D 2.14; D 5.1). Na etapie instrukcji *O ruchu ekumenicznym* nastąpiło równocześnie uszczegółowienie tej normy, sprecyzowanie, w jaki sposób odnosi się ona do różnego rodzaju spotkań oraz przeniesienie części odpowiedzialności na biskupów diecezjalnych.

II WYBÓR NAJWAŻNIEJSZYCH DOKUMENTÓW

² *in foro conscientiae*.

³ *speciali modo*.

⁴ *ad forum externum*.

⁵ *iuridice*.

⁶ *abiuratione*.

⁷ *de iure servandis*.

⁸ AAS 8, s. 61.

D 1

⁹ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Rzym 1917.

¹⁰ Źródła: *Decretum Gratiani II*, c. 91, C. XI, q. 3; c. 41, C. XXIV, q. 1; *Liber sextus*, c. 4, *de haereticis*, V, 2; liczne dokumenty Kongregacji Św. Oficjum i Św. Kongregacji Rozkrzewiania Wiary z XVII-XX w.

Kongregacja Świętego Oficjum, *Deklaracja w sprawie uprawnienia biskupów do rekuncji heretyków lub apostatów*

19 lutego 1916

1. Udzielanie w zakresie wewnętrznym² absencji z ekskomuniki, którą ktoś został obłożony z powodu herezji lub apostazji, jest zarezerwowane w sposób specjalny³ Papieżowi, zgodnie z zarządzeniem Konstytucji *Apostolicae Sedis*.

2. Jeśli jednak przestępstwo herezji lub apostazji zostało albo przez spontaniczną spowiedź, albo w jakikolwiek inny sposób wprowadzone do zakresu zewnętrznego⁴ biskupa lub prałata biskupiego lub *quasi*-biskupiego, posiadającego uprawnienie, wówczas biskup lub prałat mógłby swoją władzą zwykłą w zakresie zewnętrznym dać absencję heretykowi lub apostacie przychodzącemu do opamiętania po dokonaniu w sposób prawny⁵ wstępnego odrzeczenia⁶ i przy zachowaniu wszystkiego, co ma być zachowane według prawa^{7, 8}.

Kodeks Prawa Kanonicznego⁹

1917

D 2.1

Kan. 731 § 2. Jest zakazane udzielanie Sakramentów Kościoła proszącym o to heretykom lub schizmatykom, także błędzącym w dobrej wierze, chyba że wcześniej porzuciwszy błędy, pojedną się z Kościołem¹⁰.

Kan. 751. Co do chrztu dzieci dwojga heretyków lub schizmatyków, albo dwojga katolików, którzy popadli w apostazję lub herezję, lub schizmę, generalnie mają być zachowane normy podane w poprzednim kanonie¹¹.¹²

D 2.2

Kan. 1026. Niech nie robi się zapowiedzi dla małżeństw, które są zawierane za dyspensą od przeszkody różnicy kultu lub mieszanej religii – chyba że ordynariusz miejsca w swej roztropności, oddaliwszy zgorszenie, uzna za właściwe zezwolenie na nie, jeśli tylko poprzedzi to dyspensa apostolska i zostanie pominięta wzmianka o religii strony niekatolickiej¹³.

D 2.3

Kan. 1060. Kościół wszędzie najsurowiej zakazuje, aby nie zawierano małżeństwa między dwiema osobami ochrzczoneymi, z których jedna jest katolicka, a druga przypisana do sekty heretyckiej lub schizmatyckiej; gdy ma tu miejsce zagrożenie odpadnięciem od wiary małżonka katolickiego i potomstwa, jest zakazane samym prawem Boskim¹⁴.

D 2.4

Kan. 1061. § 1. Kościół dyspensuje z przeszkody mieszanej religii jedynie, gdy:

D 2.5

1.° Zmuszają słuszne i poważne przyczyny.

2.° Małżonek akatolicki da zapewnienie, że małżonek katolicki nie będzie zagrożony odstępstwem od wiary, a oboje małżonkowie zapewnią, że całe potomstwo zostanie ochrzczone i wychowane jedynie po katolicku.

¹¹ Kanon 750. § 1.

Dziecko niewierzących jest chrzczone godnie,

również wbrew woli rodziców, jeśli można roztropnie przewidywać, że umrze, zanim osiągnie używanie rozumu.

§ 2. Poza niebezpieczeństwem śmierci jest chrzczone godnie jedynie, o ile jest zapewnione jego katolickie wychowanie:

1.° Jeśli rodzice lub opiekunowie, albo przynajmniej jeden z nich zgadzają się na to; 2.° Jeśli brak rodziców, to znaczy ojca, matki, dziadka, babki albo opiekunów, albo utracili prawa do niego, albo nie mogą go w żaden sposób wykonywać.

¹² Jako źródła wymienia się dziesięć dokumentów Kongregacji Św. Oficjum z XVII-XIX w. i jeden Św. Kongregacji Rozkrzewiania Wiary.

¹³ Podstawą źródłową są tu dwie wypowiedzi Kongregacji Św. Oficjum z XIX w.

¹⁴ Wśród źródeł: *Decretum Gratiani II*, c. 15, 16, C. XXVIII, q. 1; dokumenty Benedykta XIV, Klemensa XIII, Piusa VI, Piusa VIII, Grzegorza XVI, Leona XIII, Piusa X; ponadto liczne wypowiedzi kongregacji rzymskich.

3.° Istnieje moralna pewność co do wypełnienia zapewnień¹⁵.
 § 2. Z reguły wymaga się zapewnień na piśmie¹⁶.

D 2.6

Kan. 1062. Małżonek katolicki jest zobowiązany do roztropnego starania się o nawrócenie małżonka akatolickiego¹⁷.

D 2.7

¹⁵ W szerokiej bazie źródłowej tej części kanonu znajdują się dokumenty Benedykta XIV, Piusa VI, Piusa VIII, Grzegorza XVI, Leona XIII i Piusa X; ponadto wypowiedzi kongregacji rzymskich z w. XIX.

Kan. 1063. § 1. Nawet jeśli uzyskano od Kościoła dyspensę od przeszkody mieszanej religii, małżonkowie nie mogą ani przed, ani po małżeństwie zawartym wobec Kościoła udać się także, sami lub przez przedstawiciela, do ministra akatolickiego upoważnionego do czynności świętych, by złożyć lub odnowić zgodę małżeńską¹⁸.

§ 2. Jeśli proboszcz wiedziałby w sposób pewny, że oblubieńcy to prawo złamali lub już złamali, niech nie asystuje przy ich małżeństwie, chyba że z najpoważniejszych powodów po oddaleniu zgorszenia i wcześniejszym poradeniu się ordynariusza¹⁹.

§ 3. Nie jest natomiast zabronione, jeśli ustawa cywilna to nakazuje, by małżonkowie stawili się przed ministrem akatolickim, wykonującym jedynie funkcję urzędnika cywilnego, i to jedynie dla wykonania aktu cywilnego, ze względu na skutki cywilne²⁰.

D 2.8

¹⁶ Bazą źródłową jest reskrypt Piusa VI oraz pochodzące z XIX w.: list Kongregacji Św. Oficjum i list Św. Kongregacji Rozkrzewiania Wiary.

¹⁷ W sporej podstawie źródłowej znajdują się dokumenty: Benedykta XIV, Piusa VI, Piusa VIII,

Kan. 1064. Ordynariusze i inni duszpasterze:

1.° Niech, o ile mogą, zniechęcają wiernych do małżeństw mieszanych.

2.° Jeśli nie mogą im przeszkodzić, niech z całą pilnością zatroszczą się o to, by nie były zawierane przeciw prawom Boga i Kościoła.

3.° Po celebracji małżeństwa mieszanego, zarówno na własnym, jak i na cudzym terytorium, niech skrzętnie czuwają, aby małżonkowie wiernie wypełniali złożone obietnice.

4.° Jeśli asystują przy małżeństwie, mają zachować zarządzenie kan. 1102²¹.

Grzegorza XVI oraz niemal wyłącznie XIX-wieczne wypowiedzi kongregacji.

¹⁸ Bazę źródłową stanowi dokument Piusa X i XIX-wieczne wypowiedzi kongregacji.

¹⁹ Por. dwie interwencje Kongregacji Św. Oficjum z XIX w.

²⁰ Podstawa źródłowa ta sama co w poprzednim paragrafie.

²¹ Obszerną bazę źródłową stanowią tu dokumenty papieskie (Benedykt XIV, Klemens XIII, Pius VI, Pius VIII, Grzegorz XVI, Leon XIII) oraz głównie XIX-wieczne wypowiedzi kongregacji.

Kan. 1102. § 1. W małżeństwach między stroną katolicką i stroną akatolicką pytania o konsens powinny być zadane zgodnie z zarządzeniem kan. 1095, § 1, n. 3²².

§ 2. Natomiast wszystkie obrzędy święte są wzbronione; gdyby z tego zakazu miało wedle przewidywania wyniknąć poważniejsze zło, ordynariusz może pozwolić na jakąś ze zwyczajowych ceremonii kościelnych, zawsze z wyjątkiem celebracji Mszy²³.

D 2.9

²² Źródłem są dwa dokumenty Św. Kongregacji Soboru.

Kan. 1240. § 1. Poza przypadkiem, gdy przed śmiercią daliby jakieś oznaki pokuty, pogrzebu kościelnego są pozbawieni:

1.° Notoryczni apostaci od wiary chrześcijańskiej oraz notoryczni członkowie sekty heretyckiej lub schizmatycznej, lub sekty masońskiej i innych tego rodzaju stowarzyszeń²⁴.

D 2.10

Kan. 1258. § 1. Nie godzi się, aby wierni w jakikolwiek sposób byli czynnie obecni lub uczestniczyli w nabożeństwach²⁵ akatolików²⁶.

§ 2. Można tolerować obecność bierną lub wyłącznie materialną²⁷ z racji urzędu cywilnego lub z przyczyny honorowej²⁸ – z ważnego względu²⁹, który w przypadku wątpliwości powinien

D 2.11

²³ Bazę źródłową stanowią dwa dokumenty papieskie (Pius VI i Grzegorz XVI) oraz dość liczne wypowiedzi kongregacji rzymskich z XVIII-XIX w.

²⁴ Wśród wielu źródeł – podanych jednak dla całego pierwszego paragrafu, a nie tylko dla tej jego części – znajdują się: *Decretum Gratiani II*, c. 37, C. XI, q. 3; c. 12, C. XXIII, q. 5; c. 32, C. XXIII, q. 8; c. 1, C. XXIV, q. 2; *Liber Extra*, c. 11, 12, 14, *de sepulturis*, III, 28; c. 9, *ne clerici vel monachi saecularibus negotiis se immisceant*, III, 50; c. 8, 13, *de haereticis*, V, 7; c. 1, 2, *de torneamentis*, V, 13; c. 2, 5, *de raptoribus, incendiariis et violatoribus ecclesiarum*, V, 17; c. 3, 5, *de usuris*, V, 19; c. 5, 24, *de privilegiis et excessibus privilegiatorum*, V, 33; c. 12, *de paenitentis et remissionibus*, V, 38; c. 28, 38, *de sententia excommunicationis*, V, 39; *Liber sextus*, c. 2, *de haereticis*, V, 2; c. 2, *de usuris*, V, 5; c. 8, *de privilegiis*, V, 7; c. 20, *de sententia excommunicationis, suspensionis et interdicti*, V, 11; *Clementinae*, c. 1, *de sepultures*, III, 7; Sobór Laterański II, kan. 13; Sobór Trydencki, sesja XXV, *de ref.*, c. 19; ponadto dokumenty Papieży: Marcina V, Juliusza II, Leona X, Piusa IV, Grzegorza XIII, Klemensa VIII, Benedykta XIV, Grzegorza XVI, Piusa IX, Leona XIII oraz wypowiedzi kongregacji.

²⁵ *active assistere seu partem habere in sacris*.

²⁶ Wśród źródeł: *Decretum Gratiani II*, c. 67, I 11, C. I, q. 1; c. 5, C. IX, q. 1; c. 40, 41, C. XXIV, q. 1; c. 35, C. XXIV, q. 3; *Decretum Gratiani III*, c. 118, D. IV; *Liber Extra*, c. 2, *de schismaticis et ordinatis ab eis*, V, 8; dokumenty papieży: Klemensa XI, Benedykta XIV oraz liczne interwencje kongregacji z XVII-XIX w.

²⁷ *praesentia passiva seu mere materialis*.

²⁸ *honoris causa*.

²⁹ *ob gravem rationem*.

³⁰ *persionis et scandalipericulum.*

D 2.12

D 2.13

³¹ Wśród źródeł – dokumenty Klemensa XI, Benedykta XIV i Grzegorza XVI oraz liczne dokumenty kongregacji z XVII-XIX w.

D 2.14

³² Podstawę źródłową stanowi tu: *Extravagantes communes*, c. 2, *de haereticis*, V, 3; Sobór

Watykański I, sesja III; dokumenty Papieży: Marcina V, Leona X, Innocentego XI, Klemensa XI, Piusa VI, Piusa IX, Leona XIII, Piusa X oraz dokumenty Kongregacji Św. Oficjum z XVII i XX w.

³³ Wśród źródeł: dokumenty papieży (Klemens VIII i Benedykt XIV) oraz wypowiedzi kongregacji rzymskich z XVII-XIX w.

³⁴ Źródła: *Decretum Gratiani* I, c. 17, D. XXX; *Decretum Gratiani* II, c. 42, C. XXIII, q. 5; c. 14, 34, C. XXIV, q. 1; c. 26-28, 31, 32, 39, C. XXIV, q. 3; *Liber Extra*, c. 2, *de summa Trinitate et fide catholica*, I, 1; c. 9, *de haereticis*, V, 7; c. 26, *de verborum significatione*, V, 40; *Liber sextus*, c. 8, *de haereticis*, V, 2; *Clementinae*, c. un., *de summa Trinitate et fide catholica*, I, 1; dokumenty Papieży: Pelagiusza II, Leona X, Benedykta XIV, Leona XIII oraz wypowiedzi kongregacji z XIX w.

³⁵ Odnośnikami źródłowymi są tu jedynie trzy wypowiedzi Św. Kongregacji Rozkrzewiania Wiary z XVII w. oraz jedna instrukcja Św. Kongregacji ds. Nadzwyczajnych Spraw Kościoła z XX w.

być potwierdzony przez biskupa – w pogrzebach, ślubach i podobnych uroczystościach akatolików, o ile nie ma niebezpieczeństwa zepsucia i zgorszenia^{30, 31}

Kan. 1324. Nie dość jest unikać przewrotności heretyckiej, lecz należy także uważnie omijać to, co bardziej lub mniej do niej należy; dlatego wszyscy powinni również zachowywać konstytucje i dekryty, przez które owe nieprawe mniemania są piętnowane i zakazane przez Stolicę Świętą³².

Kan. 1325. § 1. Wierni Chrystusa mają obowiązek otwarcie wyznawać wiarę, ilekroć ich milczenie, wahanie, zastanawianie się niosłoby ze sobą domyślnie zaprzeczenie wiary, wzgardę religii, obrazę Boga lub zgorszenie bliźniego³³.

§ 2. Po przyjęciu chrztu jeśli ktoś noszący imię chrześcijanina uparcie zaprzecza któreś z prawd, w które należy wierzyć wiarą Boską i katolicką, albo gdy co do niej wątpi – jest heretykiem; jeśli całkowicie odstępkuje od wiary chrześcijańskiej – jest apostatą; jeśli natomiast odmówi posłuszeństwa Papieżowi lub odmawia więzi z członkami Kościoła mu podległymi – jest schizmatykiem³⁴.

§ 3. Niech katolicy strzegą się, by nie odbywali z akatolikami dysput lub zebrań, zwłaszcza publicznych, bez zgody Stolicy Świętej lub, jeśli to pilny przypadek, ordynariusza miejsca³⁵.

Kan. 2316. Ten, kto w jakikolwiek sposób dobrowolnie i świadomie pomaga szerzeniu się herezji, albo ten, kto współuczestniczy w sprawach świętych z heretykami³⁶ wbrew przepisowi kanonu 1258, jest podejrzany o herezję³⁷.

D 2.15

³⁶ *communicat in divinis cum haereticis.*

Kongregacja Świętego Oficjum, List do kardynała Josepha Ernesta van Roeya, arcybiskupa Malines³⁸

12 grudnia 1940

Jego Eminencja kardynał Sekretarz Stanu otrzymał i, ze względu na kompetencje, przekazał list napisany przez Waszą Eminencję 14 listopada br. dla poinformowania Stolicy Świętej o zarządzeniach podjętych przez władze wojskowe armii okupacyjnej w przedmiocie nabożeństw protestanckich, które mają być odprawiane w kościołach katolickich dla żołnierzy religii protestanckiej.

Stolica Święta wysoko docenia gorliwość i stanowczość, z jaką Wasza Eminencja, biskupi i proboszczowie zaprotestowali przeciw temu naruszeniu praw Kościoła.

Wasza Eminencja, pragnąc znaleźć rozwiązanie nieuniknionych konfliktów z okupacyjnymi władzami wojskowymi, stawia dwa następujące pytania:

1. Czy biskupi Belgii mogą niekiedy wyrazić zgodę lub tolerować w trakcie okupacji nabożeństwa protestanckie odprawiane łącznie dla żołnierzy niemieckich w kościołach katolickich?
2. Pod jakimi warunkami?

Biorąc pod uwagę wysokie kompetencje Księdza Kardynała, nie muszę kłaść nacisku na zasady, które zmuszają Stolicę Świętą do odmowy jakiegokolwiek zezwolenia pozytywnego lub dobrowolnego na odprawianie nabożeństw niekatolickich w naszych kościołach lub kaplicach.

Podobnej prośbie pochodzącej z Francji Stolica Święta również przeciwstawiła odpowiedź negatywną, wskazując linię postępowania, której należy się trzymać w przypadku siły wyższej.

Jednak okupacyjne władze wojskowe, jak wynika z przesłanych dokumentów, używają kościołów katolickich, zaś ich nowe

D 3.1

³⁷ Do bazy źródłowej należą tu: *Decretum Gratiani II*, c. 32, C. XXIV, q. 3; *Liber Extra*, c. 8, 13, 15, *de haereticis*, V, 7; c. 49, *de sententia excommunicationis*, V, 39; *Liber sextus*, c. 2, 8, 12, 13, 15, *de haereticis*, V, 2; dokumenty:

Pawła IV i Piusa IX.

³⁸ *w przedmiocie nabożeństw protestanckich w kościołach katolickich.*

D 3.2

instrukcje określają to używanie mimo formalnego sprzeciwu władzy kościelnej.

Kościół staje zatem wobec faktu, a przede wszystkim wobec przypadku siły wyższej, przez którą Eminencja uznał się za zmuszonego do tolerowania tego faktu, aby uniknąć cięższych strat, równocześnie starając się jak najbardziej zredukować ubolewania godne konsekwencje. Również Stolica Święta, której znana jest roztropność i oświecona gorliwość Waszej Eminencji, powierza mu osobiście zadanie dopilnowania wobec zwierzchniej władzy armii okupacyjnej warunków i ograniczeń owej tolerancji w używaniu – narzuconym przez wspomniane władze – kościołów katolickich na nabożeństwa protestanckie przeznaczone dla żołnierzy niemieckich.

Zasadnicze linie zostały już wskazane w liście, który Wasza Eminencja przesłał kardynałowi Sekretarzowi Stanu, oraz w dokumentach załączonych. Wasza Eminencja zwróci pilną uwagę na ścisłe granice, które są tam wskazane, oraz będzie czuwał nad tym, aby nie były one przekraczane. Ordynariusze zatroszczą się – w zgodzie z Waszą Eminencją – o szaty liturgiczne itp. w trakcie używania naszych kościołów do aktów kultu niekatolickiego.

Będzie bardzo odpowiednie wyznaczenie w każdej diecezji kilku kapłanów – pouczonych, roztropnych i zorientowanych – do których proboszczowie lub rektorzy kościołów będą się odwoływali w sprawie rozwiązywania zwykłych wątpliwości. Wszystkie przypadki ważne lub trudniejsze mają być przedkładane ordynariuszowi, który gdy zajdzie potrzeba, może nawet porozumieć się z Waszą Eminencją.

Wchodząc w kontakt z władzą zwierzchnią armii okupacyjnej w celu dopilnowania granic i warunków owej tolerancji, Wasza Eminencja nie zaniechaj oświadczyć – w sposób, który uzna za najbardziej stosowny – że Kościół nie przyznaje tutaj żadnego zezwolenia pozytywnego, lecz jedynie podlega temu, co mu narzucają zarządzenia podjęte przez władzę wojskową.

Ta sama Deklaracja niech się znajdzie w instrukcjach, której Wasza Eminencja nie zaniechaj wydać, razem z czcigodnymi współczłonkami Kolegium Episkopatu belgijskiego, dla wiernych – w celu odsunięcia od nich wszelkiego przedmiotu zgorszenia i wszelkiego zagrożenia indyferentyzmem religijnym³⁹.

³⁹ *Documents pontificaux de S. S. Pie XII*, ss. 394-395.

Kongregacja Świętego Oficjum, Odpowiedź**O współuczestnictwie w sprawach świętych ze schizmatykami, w szczególny sposób z umierającymi**

15 listopada 1941

Kapłan katolicki z obfitością miłości niech się stara o sprowadzenie do Kościoła tych schizmatyków, którzy z rozkazu ordynariusza lub proboszcza są *mu poleceni* w Panu. Chorych niech po ojcowsku nawiedza, a zwłaszcza jeśli byłiby w niebezpieczeństwie śmierci, niech pobudza do modlitwy, żalu za grzechy i poddania się woli Bożej (Kan. 1350, 1).

Jest zaś zakazane udzielanie Sakramentów Kościoła proszącym o to schizmatykom, także błędzącym w dobrej wierze, chyba że wcześniej porzuciwszy błędy, pojedną się z Kościołem (Kan. 731 § 2). Również gdy znajdują się w niebezpieczeństwie śmierci, jest wymagane, aby w sposób lepszy z możliwych (w odniesieniu do obecnych rzeczy i osób) przynajmniej domyślnie⁴⁰ porzucili błędy i złożyli wyznanie wiary.

Tym zaś, którzy błędzą w dobrej wierze, a są już bez czucia⁴¹, można będzie udzielić Sakramentów warunkowo⁴², zwłaszcza jeśli można przypuszczać, że przynajmniej domyślnie⁴³ porzucili swe błędy.

Zawsze zaś należy dopilnować, aby uniknięto zgorszenia lub podejrzenia interkonfesjonalizmu. Im mniejsze jest aktualne zagrożenie, tym wyraźniejsze powinno być wymagane odwołanie błędów i wyznanie wiary katolickiej.

Co do pogrzebu, należy się trzymać Rytuału Rzymskiego: tytuł VI, rozdział 2, *O tych, którym należy odmówić pogrzebu* (CIC, kan. 1240). Jednak kapłan mógłby bez szaty liturgicznej i bez żadnego obrzędu odmówić prywatnie modlitwy przy zwłokach wystawionych w domu, być obecnym na pogrzebie z przyczyny urzędu cywilnego, a potem na cmentarzu odmówić prywatnie modlitwy nad grobem – uniknąwszy zgorszenia, gdyby takie zagrożenie istniało.

Kapłan katolicki nie powinien zaś – poza niebezpieczeństwem śmierci – chrzczyć dzieci, które przynoszą do chrztu rodzice

D 4.1⁴⁰ *saltem implicate.*⁴¹ *sensibus destituti.*⁴² *sub condicione.*⁴³ *saltem implicate.***D 4.2****D 4.3**

⁴⁴ Ochoa, *Leges Ecclesiae*,
I, n. 1648, kol. 2099.

schizmatycy, chyba że pojawia się prawdopodobna nadzieja wychowania katolickiego (kan. 751)⁴⁴.

Kongregacja Świętego Oficjum, Monit *Cum compertum*

5 czerwca 1948

D 5.1

Ponieważ stwierdza się fakty, że na wielu miejscach, wbrew przepisom świętych kanonów i bez uprzedniego pozwolenia Stolicy Świętej, odbywają się mieszane spotkania niekatolików z katolikami, podczas których podejmuje się sprawy wiary, przypomina się, że, zgodnie z normą kanonu 1325 § 3, wszelki udział w tych zebraniach został zakazany, jeśli nie ma wspomnianego pozwolenia. Odnosi się to zarówno do świeckich, jak do duchownych, tak diecezjalnych, jak zakonnych. Tym bardziej nie wolno katolikom zwoływać i organizować tego typu spotkań. Dlatego niech ordynariusze przypilnują, by te przepisy przez wszystkich były najdokładniej zachowywane.

Tym pilniej należy się do tego stosować, gdy chodzi o spotkania zwane „ekumenicznymi”. Bez uprzedniej zgody Stolicy Świętej katolicy, tak świeccy, jak duchowni, żadną miarą nie mogą w nich uczestniczyć.

D 5.2

Skoro zaś nierzadko dochodzi do sprawowania kultu mieszanego, tak w czasie wspomnianych zebrań [mieszanych niekatolików z katolikami], jak poza nimi, ponownie przypomina się wszystkim, że wszelkie współuczestnictwo w sprawach świętych (*communicatio in sacris*) jest zakazane stosownie do normy kanonów 1258 i 731 § 2⁴⁵.

⁴⁵ AAS 40, s. 257.

⁴⁶ O *nichu ekumenicznym*.

Kongregacja Świętego Oficjum, Instrukcja *Ecclesia catholica*⁴⁶

20 grudnia 1949

D 6.1

III Co do zjazdów i spotkań mieszanych katolików z niekatolikami, które w wielu miejscach w nowszych czasach zaczęto organizować w celu popierania „zjednoczenia”⁴⁷ w wierze, niezbędne są: zupełnie szczególna czujność i kierownictwo ordynariuszy. Z jednej bowiem strony dostarczają one wyjątkowej okazji do bliższego poznania doktryny katolickiej przez niekatolików,

⁴⁷ *reunio*.

którzy jej na ogół jeszcze dokładnie nie znają, z drugiej jednak strony łatwo stawiają katolików przed niemałym niebezpieczeństwem indyferentyzmu. Gdzie jednak można żywić nadzieję na dobre owoce, ordynariusz zatroszczy się o właściwe ustawienie sprawy: wyznaczy możliwie najodpowiedniejszych do takiego spotkania kapłanów, którzy właściwie wyłożą doktrynę katolicką i będą jej bronić. Wierni zaś niech nie biorą udziału w tych zebraniach, chyba że otrzymają pozwolenie szczególnego autorytetu kościelnego, jakiego można udzielać jedynie tym, których uzna się za dobrze przygotowanych pod względem intelektualnym i mocnych w wierze. Gdzie zaś nie można żywić nadziei dobrych owoców albo sprawa skądinąd niesie ze sobą jakieś specjalne zagrożenia, należy wiernych roztropnie powstrzymać od takich zebrań, same zaś tego typu zebrania w sposób przemyślany rozwiązać czy dyskretnie wygasić. Doświadczenie uczy, że liczniejsze tego rodzaju zebrania zwykły przynosić niewiele pożytku, a więcej zagrożenia. Pozwalać na nie można jedynie po maksymalnie starannym rozważeniu sprawy. Do rozmów zaś między teologami katolickimi i niekatolickimi należy kierować tylko takich kapłanów, którzy wiedzą teologiczną oraz zdecydowanym opowiedzeniem się za ustanowionymi przez Kościół w tej dziedzinie zasadami i normami zadokumentują, że są do tego rzeczywiście odpowiedni.

IV Wszystkie wspomniane spotkania i zebrania, publiczne i prywatne, w licznym i wąskim gronie, zorganizowane z myślą, by strony katolicka i niekatolicka podejmowały w dyskusji tematy wiary i obyczajów oraz przedkładały jako własną doktrynę swojej wiary, zachowując się przy tym jak równy z równym⁴⁸, podlegają przepisom Kościoła, które zostały przypomniane przez *monitum Cum compertum* [*] tejże Kongregacji z 5 VI 1948 r. Zatem nie zabrania się w sposób absolutny zebrań mieszanych, byle ich nie urządzać bez zgody kompetentnego autorytetu kościelnego. *Monitum* zaś nie podlegają instrukcje katechetyczne, chociażby ich udzielano wspólnie różnym [wyznaniowo] słuchaczom. Podobnie konferencje, na których wykłada się naukę katolicką zebrany niekatolikom, nawet wtedy, gdy przy okazji także niekatolicy wykładają naukę swojego Kościoła po to, by jasno i wyraźnie

D 6.2

⁴⁸ *par cum pari agens.*

dostrzec, w czym ich nauka harmonizuje, a w czym różni się w stosunku do nauki katolickiej.

[*] AAS 40:1948, s. 259.

D 6.3

Monitum nie odnosi się też do tych zebrań katolików i niekatolików, które nie podejmują sprawy wiary i obyczajów, nie zastanawiają się, jak wspólnymi siłami bronić podstawowych zasad prawa naturalnego czy religii chrześcijańskiej przeciw zjednoczonym dzisiaj nieprzyjaciołom Boga, lub też podejmują problem naprawy porządku społecznego i inne tego rodzaju kwestie. Jest sprawą oczywistą, że na takich zebraniach nie godzi się katolikom aprobować czegokolwiek czy dopuszczać, co nie byłoby zgodne z objawieniem Bożym i społeczną doktryną Kościoła.

D 6.4

Co do spotkań i zebrań lokalnych, do których – w świetle powyższego – odnosi się *monitum*, na trzy lata – licząc od publikacji tej instrukcji – udziela się ordynariuszom miejsca władzy wyrażania wymaganej uprzedniej zgody Stolicy Świętej, jednak pod następującymi warunkami:

⁴⁸ *communicatio in sacris*.

- by całkowicie unikano współuczestnictwa w sprawach świętych⁴⁹,
- by we właściwy sposób zostały zagwarantowane wgląd i kierownictwo,
- by na końcu każdego roku zreferować tej najwyższej Świętej Kongregacji, gdzie miały miejsce tego rodzaju zebrania i jakie z nich zebrano doświadczenia.

D 6.5

Co zaś do rozmów teologicznych w powyższych sprawach, takiej samej władzy na taki sam okres udziela się ordynariuszom miejsca, gdzie odbywają się takie rozmowy, lub ordynariuszowi wydelegowanemu do tego przez innych ordynariuszy za ich wspólną zgodą pod warunkami jak wyżej, z tym jednak, by również co roku zdał tejże Świętej Kongregacji sprawozdanie, kto z obu stron uczestniczył i kto głosił referaty.

D 6.6

Co się odnosi do spotkań i zebrań międzydiecezjalnych, względnie narodowych i międzynarodowych, zawsze potrzebne jest

uprzednie zezwolenie samej Stolicy Świętej w każdym poszczególnym przypadku. W podaniu należy dodać, jakie będą podjęte problemy i sprawy oraz jakich przewiduje się prelegentów. Nie wolno rozpoczynać zewnętrznych przygotowań do tego rodzaju spotkań czy współpracować w tej sprawie z niekatolikami inicjującymi taką akcję.

Chociaż w czasie wszystkich tego typu zgromadzeń i spotkań należy unikać jakiegokolwiek współuczestnictwa w sprawach świętych⁵⁰, to jednak nie odrzuca się wspólnego odmawiania Modlitwy Pańskiej czy modlitw zatwierdzonych przez Kościół katolicki, którymi można otworzyć i zamknąć zebranie.

D 6.7

⁵⁰ *communicatio in sacris.*

Chociaż baczna obserwacja, popieranie i przewodniczenie tej sprawie pozostaje w kompetencji i jest obowiązkiem poszczególnych ordynariuszy na terenie ich diecezji, jednak będzie wskazana, a nawet nieodzowna współpraca wielu biskupów w podejmowaniu inicjatyw mających na celu obserwację, kontrolę i kierowanie tymi dziełami branymi całościowo. Do samych więc ordynariuszy należy, po zasięgnięciu rady, zbadać możliwość odpowiedniej jedności i zgodności w działaniu.

D 6.8

VII Przełożeni zakonni obowiązani są czuwać i troszczyć się o to, by ich podwładni ściśle i wiernie zachowywali przepisy Stolicy Świętej czy ordynariusza miejsca odnoszące się do tego przedmiotu.

D 6.9